

справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, щодо якої ухвалений вирок або постанова суду, лише в питаннях, чи мало місце діяння та чи вчинене воно цією особою.

Список літератури: 1. Кодекс адміністративного судочинства України: за станом на 5 вересня 2007 року. – Х.: Одісей, 2007. 2. Семенов В. М. Взаимная обязательность решений и приговоров в советском гражданском процессе / Семенов В. М. // Ученые записки Свердловского юр. института. – Т. 3. – Свердловск, 1955. – 350 с. 3. Полумордвинов Д. И. Законная сила судебного решения / Полумордвинов Д. И. – Тбилиси, 1964. – 156 с. 4. Еремкина А. П. О преюдициальном значении приговоров по уголовным делам для решений по гражданским делам / А. П. Еремкина // Труды. – Т. 38. – М.: ВЮЗИ, 1975. – 420 с. 5. Курылев С. В. Основы теории доказывания в советском правосудии / С. В. Курылев – Мн., 1969. – 198 с. 6. Резниченко И. М. Материальное и процессуальное в судебном доказывании / И. М. Резниченко // Формы защиты права и соотношение материального и процессуального в отдельных правовых институтах. – Калинин, 1977. – 156 с. 7. Штугин Я. Л. Предмет доказывания в гражданском процессе / Я. Л. Штугин. – М.: Юриздат, 1963. – 230 с. 8. Смышляев Л. П. Предмет доказывания и распределения обязанности по доказыванию в советском гражданском процессе / Смышляев Л. П. – М.: Изд-во МГУ, 1961. – 220 с. 9. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України: в 2-х т. Т. 1; за заг. ред. В. К. Матвійчука / В. К. Матвійчук, І. О. Хар. – К.: КНТ, 2007. – 788 с. 10. Кузьменко О. В. Адміністративна юстиція в Україні: навч. посіб. / Кузьменко О. В. – К.: Атака, 2007. – 156 с.

Надійшла до редколегії 12.11.08

О. С. Фролов

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ УЗАГАЛЬНЕНОГО ПОНЯТТЯ «ЗБРОЯ» ЯК ПРЕДМЕТА АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТУ

Предмет як самостійна ознака складу адміністративного правопорушення в окремих випадках може збігатися з предметом охоронюваного законом суспільних відносин. У таких складах законодавець наділяє предмети, що входять до структури об'єкта правопорушення, ще й функціями предмета правопорушення, тобто надає їм додаткове правове значення. Зокрема, такий збіг наявний у складі правопорушень, передбачених ст.ст. 174, 190–195⁴ Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) України (порушення правил обігу зброї чи поводження зі зброєю). Об'єкт даних правопорушень – певний порядок управління та громадська безпека. Але при цьому зброя як предмет адміністративних деліктів є, власне кажучи, необхідною ознакою самих адміністративних правопорушень, оскільки суспільно небезпечне діяння щодо зброї може розглядатися як делікт тільки за умови, що особа порушувала відповідні правила її зберігання, носіння, перевезення, продажу тощо. Слід додати, що в даних складах правопорушень ті ж самі речі в рамках тих самих відносин можуть бути як предметом правопорушення, так і предметом суспільних відносин, а отже, виконують дві окремі функції: по-перше, незаконне поводження зі зброєю є свідченням того, що заподіяно шкоду відповідному об'єкту, який входить до складу правопорушення;

по-друге, зброя предметом відносин, спрямованих на запобігання її незаконному обігу.

Запропоноване вирішення проблеми передбачає з'ясування місця предмета правопорушення в складі конкретного адміністративного делікту. Предмет правопорушення не може претендувати на роль самостійного елемента складу правопорушення, тому що склад правопорушення являє собою певну сукупність обов'язкових елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони й суб'єкта правопорушення). Відсутність хоча б одного з них виключає саме правопорушення, а отже, й відповідальність. При цьому предмет делікту, на думку В. Винокурова, є лише факультативною ознакою складу правопорушення [1, с. 121]. Проте не можна відділяти предмет правопорушення від об'єкта й розглядати в структурі іншого елемента складу правопорушення (наприклад, об'єктивної сторони). Недоцільно «відривати» від об'єкта й ті предмети, які не входять до складу охоронюваних відносин, інакше одні предмети правопорушення ми розглядали б як об'єкт, а інші – як нові ознаки об'єктивної сторони складу правопорушення. Крім того, предмет правопорушення, що не входить до складу суспільних відносин, завжди присутній у змінених деліктом відносинах. Наприклад, на думку В. Я. Тація, у процесі скоєння правопорушення такий предмет або витісняє предмет охоронюваних відносин, або заміняє його в об'єкті. Відбувається нібито заміна одного предмета іншим, що й становить підставу виникнення нового, антисоціальних відносин [2, с. 57].

Предмет правопорушення є саме тією ознакою, яка найчастіше використовується для встановлення об'єкта, визначення його змісту. Найчастіше саме з моменту виявлення предмета правопорушення починається процес з'ясування характеру посягання, а також способів впливу предмета на певний об'єкт. Поряд із поняттями «предмет суспільних відносин» і «предмет правопорушення» коректним є виділення й такого поняття, як «предмет протиправного впливу», під яким слід розуміти той елемент охоронюваних законом суспільних відносин, який піддається безпосередньому протиправному впливові і якому, таким чином, у першу чергу заподіюється шкода [3, с. 182]. Таку роль можуть відігравати суб'єкт, соціальний зв'язок, а також предмет суспільних відносин.

Встановлення предмета протиправного впливу в кожному конкретному адміністративному делікті – важливий інструмент: а) з'ясування об'єкта посягання; б) вирішення питання про притягнення особи до відповідальності; в) кваліфікації діяння; г) призначення покарання. Тому теоретичні та практичні проблеми адміністративної відповідальності за порушення правил обігу зброї не можуть бути вирішеними або їх вирішення значно ускладнюється через відсутність усебічного дослідження сутності пред-

метів делікту (зброї, спеціальних засобів, їх складових частин, боєприпасів тощо), їх зв'язку з іншими ознаками та елементами складу правопорушення. Практичне значення перелічених предметів полягає в тому, що для вказаних складів правопорушення вони є однією з основних, обов'язкових ознак.

Зазначені обставини викликають необхідність визначити сутність узагальненого (базового) поняття «зброя» як предмета правопорушення та всебічно дослідити його. Адже, на думку В. Я. Тація, до предмета правопорушення належать будь-які речі матеріального світу з певними властивостями, з якими закон пов'язує наявність у діях особи ознак складу правопорушення [2, с. 57]. При порушенні правил обігу зброї закон пов'язує наявність правопорушення зі здійсненням певних дій з обігу зазначених предметів. Впливаючи на зброю, спеціальні засоби та боєприпаси до них чи певним чином поводячись із ними, винна особа заподіює шкоду порядку управління у сфері дозвільної системи держави.

Аналіз предметів порушення правил обігу зброї доцільно здійснити, виходячи із сутності та класифікації загального поняття «зброя», яке використовується у ст.ст. 174, 190–195⁴ КпАП України. Аналізуючи наведені норми права, бачимо, що законодавець оперує певним набором термінів, які, на нашу думку, належать до загального поняття «зброя»: вогнепальна зброя (ст. 174, 195 КпАП); вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя (ст.ст. 190, 191, 192, 193, 194 КпАП); пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду (далі – пневматична зброя) (ст.ст. 174, 190, 191, 192, 193, 194, 195 КпАП); бойові припаси (ст.ст. 191, 193, 194, 195 КпАП); холодна зброя (ст.ст. 190, 191, 192, 193, 194, 195 КпАП); холодна металеві зброя (ст. 174 КпАП); спеціальні засоби самооборони (ст.ст. 195¹, 195³ КпАП); спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами (ст. 195⁴ КпАП); газові пістолети і револьвери та патрони до них (ст. 195² КпАП); електрошокові пристрої (ст. 195⁴ КпАП).

Як бачимо, у наведених нормах присутній перелік певних предметів, які, на нашу думку, функціонально належать до зброї, і законодавець установлює адміністративну відповідальність у вигляді штрафу за незаконні дії з ними. Отже, можна зробити висновок, що держава розглядає предмети, що належать до зброї, як суспільно небезпечні.

Термін «зброя» з точки зору семантики означає знаряддя для нападу чи оборони [4, с. 349; 5, с. 124]. Залежно від того, широке чи вузьке значення вкладається у дане поняття, відбувається розширення або звуження ряду предметів зброї, що цілком природно. Наприклад, не виникає сумнівів у приналежності до зброї таких предметів, як вогнепальна, пневматична, холодна зброя,

зазначених у відповідних нормах КпАП. Утім, і такі предмети, як: електрошокові пристрої, газові пістолети та револьвери, спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, – теж належать до зброї, оскільки є знаряддями для нападу чи оборони. Тому, на нашу думку, наведений вище перелік предметів, прямо чи опосередковано віднесених до зброї, підлягає певній класифікації та детальному аналізу. І почати треба саме з поглибленого аналізу загального поняття «зброя».

Фахівці з кримінального права, такі, як: Л. Д. Гаухман, А. Н. Лебедев, Ю. Н. Лукін, В. Д. Малков, Л. Ф. Соколов, В. П. Тихий, визначаючи об'єкт та предмет злочинів проти власності, суспільної безпеки, громадського порядку, здоров'я населення, злочинів із перевищення влади тощо, порушували питання щодо природи узагальненого поняття «зброя» як предмета злочину, приділивши досить значну увагу визначенню цього чинника як предмета правопорушення. Наприклад, на думку Л. Д. Гаухмана, під зброєю слід розуміти предмети, які призначені або пристосовані винятково для ураження живої цілі, для заподіяння смерті або тілесних ушкоджень, які не мають іншого господарського призначення, і для права користування якими й носіння яких потрібен, як правило, спеціальний дозвіл органів МВС [6, с. 39]. У свою чергу, В. Д. Малков пропонував виокремлювати предмети, що є зброєю, з решти речей матеріального світу за двома ознаками: а) цільовою – спеціальне призначення при виготовленні: служити для ураження живої цілі або для спорту; б) правовою – наявністю особливого правового режиму придбання та зберігання [7, с. 9]. Щоб узагальнити різні точки зору, можна навести дефініцію загального поняття зброї Л. Ф. Соколова, що визначав зброю як предмет, спеціально призначений (виготовлений) для ураження живої цілі, який не має господарсько-побутового призначення (за винятком спортивного і промислового полювання та стрілецького спорту), який в інтересах громадської безпеки виключений зі звичайного цивільного обігу і який допускається до обігу в необхідних випадках на підставі спеціального дозволу органів МВС [8, с. 7].

Отже, можна зазначити, що при незначних розбіжностях у дефініціях, більшість авторів називають основними ознаками, які характеризують правове поняття предметів, віднесених до зброї : а) цільову ознаку – призначення для ураження певної цілі; б) правову ознаку – особливий правовий режим (виключення із цивільного обігу, поширення на нього дозвільної системи); в) відсутність іншого господарсько-побутового призначення.

Фахівці з криміналістики, у галузі дослідження зброї як предмета, яким можна заподіяти певну шкоду, звертають увагу на утилітарний аспект функціонування зброї. Наприклад,

В. А. Ручкіна зазначає, що матеріальний засіб, який належить до категорії зброї, повинен мати не тільки конструктивне і функціональне призначення для заподіяння летальних пошкоджень людині чи тварині, але й реальну здатність уражаючих факторів (джерел енергії), які використовуються для створення зброї, в принципі, призводити до летальних наслідків [9, с. 11].

Слід зазначити, що у сучасному правовому полі України визначення поняття «зброя» на законодавчому рівні відсутнє. Проте існують дві дефініції поняття «зброя», що наводяться у підзаконних нормативних актах. Зокрема, Адміністрація Державної прикордонної служби України наказом від 21 жовтня 2003 р. №200 затвердила Інструкцію «Про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України», де у п. 1.3 зазначено, що зброя – це предмети та пристрої, що призначені для ураження живих цілей, кораблів, літаків (вертольотів) та інших об'єктів, і не мають іншого призначення. Також у п. 13 чинної Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. №15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» зазначено, що зброєю визнаються предмети, призначені для ураження живої цілі.

На сьогодні у Верховній Раді України знаходиться декілька варіантів проекту Закону України «Про зброю». Наприклад, у законопроекті народного депутата Ю. А. Кармазіна зазначено, що зброя – це пристрої, прилади і предмети, спеціально виготовлені, конструктивно призначені і технічно придатні для ураження живої чи іншої цілі і які не мають іншого виробничого чи господарсько-побутового призначення.

Якщо розглянути закони країн близького зарубіжжя щодо визначення поняття «зброя», то з'ясуємо, що воно, у принципі, має спільні риси із визначеннями науковців (наприклад, у федеральних законах Російської Федерації «Про зброю»). У законі 1993 р. під зброєю малися на увазі пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі, а також основні частини зброї, що визначають її функціональне призначення. Згодом, у законі 1996 р., зазначалося, що зброя – це пристрої та предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі та подання сигналів. До речі, ст. 1 закону Республіки Казахстан від 30 грудня 1998 р. «Про державний контроль за обігом окремих видів зброї» повністю повторює відповідну норму російського законодавства 1996 р., наведену вище. У законі Республіки Білорусь «Про зброю» йдеться про те, що зброя – це пристрої та

предмети, конструктивно призначені для ураження живої або іншої цілі та подання сигналів піротехнічними складами.

Детальний аналіз наведених вище дефініцій зброї дозволяє стверджувати, що занадто широке розуміння цільового призначення зброї разом із відсутністю визначення терміна «ступінь ураження», який може заподіяти предмет чи пристрій, щоб його можна було віднести до зброї, відкривають можливості для розширеного тлумачення поняття «зброя», оскільки очевидно, що коло предметів, які формально підпадають під зазначену категорію, теоретично й практично може бути як завгодно широким.

Як зазначалося вище, безпосереднім об'єктом складу адміністративних правопорушень, передбачених ст.ст. 190–195⁴ КпАП України є порядок здійснення дозвільної системи. Так от, щоб бути факультативною ознакою цього об'єкту, предмети, які законодавцем віднесені до зброї, повинні вважатися зброєю в юридичному сенсі, а саме: предмет чи пристрій повинен мати офіційний дозвільний порядок обігу в суспільстві, тобто здійснюватися з дозволу та під контролем компетентних органів державної влади, як правило, МВС України, коли типом правового регулювання обирають «дозвільний порядок». У нашому випадку цей тип правового регулювання відображає ставлення держави до групи таких предметів адміністративного правопорушення, як «зброя». Якщо обіг зброї, у загальному розумінні цього поняття, здійснюється з порушенням встановленого державою дозвільного порядку, то це тягне за собою адміністративну відповідальність за ст.ст. 174, 190–195⁴ КпАП України. Якщо ж зброя здійснює обіг поза вказаним порядком, то це незаконний обіг і відповідальність настає за відповідними нормами Кримінального кодексу України (ст.ст. 262, 263).

Додатково зазначимо, що вказані у ст.ст. 195¹, 195³, 195⁴ КпАП України спеціальні засоби самооборони та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, при детальному аналізі їх індивідуальних ознак можуть бути віднесеними до одного з п'яти класифікаційних видів зброї. Виняток становлять тільки наручники, засоби зв'язування, гамівні сорочки, кімнати для заспокоєння буйних осіб, які О. С. Фролов свого часу виділив в окремий вид – прилади, які спеціально сконструйовані або пристосовані для утримання особи і які не призначені ні для нападу, ні для оборони [10, с. 13].

Крім того, існує ще дві проблеми. По-перше, предмет правопорушення «спеціальні засоби самооборони», зазначений у ст. 195¹ КпАП, має занадто широкий зміст, оскільки під це трактування може підпасти будь-який вид зброї, якщо він застосовується з метою самооборони. Справа в тім, що у п. 2 Положення «Про порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами

сльозоточивої та дратівної дії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1993 р. №706, сказано, що до спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, дозволених до виготовлення, реалізації (продажу), придбання, реєстрації, обліку, зберігання (носіння) і застосування, належать: упаковки з аерозолями сльозоточивої та дратівної дії (газові балончики); газові пістолети і револьвери та патрони до них калібру 6, 8 і 9 міліметрів, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії. У виносці до цієї норми права законодавець зазначає, що спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії він називатиме «спеціальними засобами самооборони». І хоча КпАП був доповнений ст. 195¹ 24 грудня 1993 р., тобто для вдосконалення зазначеного вище Положення це не виправдовує некоректно сформульованого предмета правопорушення, зазначеного у ч. 1 ст. 195¹ КпАП. Предмет правопорушення у цьому випадку повинен позначатися терміном «спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії».

По-друге, у широкому розумінні також може тлумачитися і поняття «спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами», зазначене у ч. 2 ст. 195⁴ КпАП через те, що законодавець не зазначає мету цього застосування. Наприклад, у п.п. 12, 13 ст. 9 Закону України від 1 червня 2000 р. «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» йдеться про те, що ліцензуванню підлягає: а) виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони; б) розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації. Таким чином, може скластися враження, що спеціальні засоби для зняття інформації за відповідного дозволу теж можуть перебувати у цивільному обігу, а за порушення дозвільного порядку передбачена адміністративна відповідальність. Це нонсенс. Тому законодавцеві у формулюванні ст. 195⁴ КпАП слід було вжити не термін «спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами», а термін «спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами при охороні громадського порядку».

Як загальний висновок можна зауважити, що законодавча невизначеність узагального поняття «зброя» та відсутність законодавчих сертифікаційних актів окремих видів зброї як предметів порушення правил дозвільної системи унеможливує точну кваліфікацію адміністративних правопорушень, передбачених ст.ст. 174, 190–195⁴ КпАП України.

Список літератури: 1. Винокуров В. Значение предмета правоотношений в определении виновности деяния // Уголовное право. – 2005. – № 1. – С. 119-121. 2. Тащій В. Я. Предмет преступления // Правоведение. – 1984. – № 4. – С. 51-57. 3. Уленько С. И. Предмет преступления, предмет общественного отношения, предмет преступного воздействия // Международное и национальное уголовное законодательство. – М., 2004. 4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.–Ірпінь, 2001. 5. Новий тлумачний словник української мови: В 4 т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – К., 1998. – Т. II: Ж-ОБД. 6. Гаухман Л. Д. Борьба с насильственными посягательствами. – М., 1969. 7. Малков В. Д. Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1969. 8. Соколов Л. Ф. Оружие как признак состава преступления при посягательствах на общественную безопасность: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1970. 9. Ручкин В. А. Оружие и следы его применения // «Черные дыры» в Российском Законодательстве: Юридический журнал. – М., 2003. – №1. – С. 9–11. 10. Фролов О. С. Проблемы правового регулирования та практики застосування вогнепальної зброї, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу працівниками органів внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2000.

Надійшла до редколегії 13.10.08

І. Д. Казанчук, В. Ю. Ксендзюк

Принципи діяльності чергової служби ОВС України

У період реформування системи МВС України актуальним є розвиток процесу інтеграції правоохоронних структур із метою гармонізації відносин з усіма громадськими інституціями та встановлення пріоритетності прав і свобод громадян [1] у правоохоронній сфері. Саме від того, як реалізуються права, свободи й інтереси громадян, залежить показник рівня законності і правопорядку в країні. Діяльність чергової служби органів внутрішніх справ, як і діяльність системи МВС України в цілому, підпорядковується певним тенденціям і, через специфічність завдань, не допускає довіільності та стихійності. Враховуючи це та узагальнюючи основні концепції теорії управління, зазначимо, що чергова служба органу внутрішніх справ (далі – ОВС) загалом спирається на вироблені практикою основні правила або принципи управління.

По суті, основні принципи діяльності чергової служби ОВС закріплені в Конституції України (1996 р), Кодексі поведінки посадових осіб щодо підтримки правопорядку (1979 р.), законодавчих актах (зокрема, Законах України «Про міліцію» (1990 р.), «Про державну таємницю» (1994 р.), «Про звернення громадян» (1996 р.), «Про правовий режим надзвичайного стану» (2000 р.), підзаконних правових актах України та міжнародних договорах, ратифікованих Україною.

У науковому аспекті проблема визначення принципів державного управління загалом і діяльності органів внутрішніх справ зокрема розглядалася в працях таких науковців, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, М. О. Буденко, В. К. Гижевський, І. П. Голосніченко, Г. Г. Зуйков, А. М. Колодій, О. Ф. Майдигов, Г. А. Пахомов, О. І. Ульянов, В. І. Фелик, М. Ю. Фролов та інших.